

כג. חכמות הטבע שנמצאו אצל חכמי התלמוד (כח-לא)

כח

אמר הכוזרי: רוצה אני שתטעימני מחכמות החכמים (=חכמי ישראל) המתאימות לטבע
(=למדעי הטבע)²⁸⁴.

כט

אמר החבר: כבר הערתי (לעיל ב,סד) על חכמתם בצפיות הנכונות (=חכמת האסטרונומיה),
במופת ידיעתם בתקופת לבנה שהיא כ"ט י"ב תשצ"ג, מעתקת מבית דוד²⁸⁵ ולא
השתבשה עד עתה²⁸⁶. ותקופת חמה המאמתת (=האמיתית), אשר בה היו משגיחים
שלא יפל פסח אלא אחר תקופת ניסן, וכמאמר אחד מהם: ²⁸⁷ "כד חזית דמשכה
תקופת טבת עד שיתסר בניסן עברה לה היא שתא", כדי שלא יפל פסח בתקופת החרף,

הערות - ילמד עניים דרכו

284 ההתאמה שבין המצוות הבאות בנבואה מאת ה' לבין חכמות הטבע שהן מושגות בשכל אנושי,
היא ההתאמה שבין שם הוי"ה לשם אלוהים, שעליהם דובר במהלך המאמר. הרעיון היוצא מכאן
שהנבואה מביאה עמה גם השלמה בחכמות הטבע, בדברים הקשורים למצוות.

285 וכן כתב גם במאמר ב,סד וע"ש שהבאנו מקור לדבריו. ועיין בפרקי דר"א פרק ז סודו העיבור עבר
מאדם הראשון דרך כל מי שחל בו העניין האלוהי: "בשמנה ועשרים באלול נבראו חמה ולבנה,
ומניין שנים וחודשים וימים ולילות וקצים ותקופות ומחזורות ועיבורים - היו לפני הקדוש ברוך
הוא, והיה מעבר את השנה. ואחר כך מסרם לאדם הראשון בגן עדן, שנ': 'זה ספר תולדות אדם' -
מנין עולין בו תולדות בני אדם. ואדם מסר לחנוך ונכנס תוך העיבור ועיבר את השנה, שנ': 'עוד כל
ימי הארץ זרע וקציר...' ונח מסר לשם, ונכנס בסוד העיבור ועיבר את השנה ונקרא כהן, שנ': 'ומלכי
צדק מלך שלם...' ומנין שמסר שם לאברהם? שנ': 'על דברתי מלכי צדק'. ואברהם מסר ליצחק
ונכנס בסוד העיבור ועיבר את השנה לאחר מיתתו של אברהם אבינו, שנ': 'ויהי אחרי מות אברהם
ויברך אלוהים את יצחק בנו' - על ידי שנכנס בסוד העיבור ועיבר את השנה וברכו ברכת עולם. ונתן
ליעקב את כל הברכות ומסר לו סוד העיבור... וכשבא לארץ אמ' לו הקב"ה: יעקב, קום עבר את
השנה, שנ': 'וירא אלוהים אל יעקב עוד' - על ידי שנכנס בו סוד העיבור וברכו ברכת עולם. ויעקב
מסר ליוסף ולאחיו סוד העיבור, והיו מעברין את השנה בארץ. מת יוסף ואחיו ונתמעטו העיבורים
מישראל במצרים, שנ': 'וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא...' ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ
מצרים לאמר' מהו לאמר? אמור להם עד עכשיו היה לי סוד העיבור, מכאן ואילך שלהן הוא, לעבר
את השנה בארץ". משמע שעיבור השנה יש בו סוד הקשר לעניין האלוהי. אולי מפני זה ריה"ל מביא
דווקא חכמה זו כדוגמה לחכמת ישראל.

286 יש להעיר שתקופת הלבנה משתנה בשניות בזמן לזמן. בזמננו אורך החודש הממוצע הוא 29 ימים,
12 שעות, 44 דקות ו-2.9 שניות בקירוב. אולם הלוח העברי נקבע על פי החישוב שאורך החודש
הוא 29 ימים, 12 שעות, ו-793 מתוך 1080 חלקי שעה - שהם 44 דקות ו-3.33 שניות. נמצא שיש
פער של פחות מחצי שנייה בכל חודש. כלומר פער של 80 דקות באלף שנים. ואכן הדיוק של חכמים
היה מדהים. ועיין לקמן בהערה בעניין פסח.

287 רב הונא בר אבין בראש השנה כא,א.

מסלול 1: יום ב לפרשת בשלח
מסלול 2: יום ד לפרשת בא

וה' כְּכַר צָוָה וְהַדְגִישׁ בְּאָמְרוֹ: "שְׁמֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאֲבִיב".

והתקופה המפרסמת אצל ההמון²⁸⁸ אינה המאמתת (=האמיתית, המדויקת), אלא היא (חישוב על דרך ה) קרוב, בחלקת השנה לארבעה רבעים, כל רבע צ"א יום ושבע שעות ומחצה, יש שיפל פסח בחשבונה בתקופת החורף. וכבר טענו (על כך) הנוצרים כנגד היהודים, וחקשו כי עקר דתם כבר אבד, ושאין הם נשענים על יסוד, הואיל שיפל להם פסח לפני חול תקופת האביב לפי חשבונם בתקופה המפרסמת אשר בפרהסיא, ולא שמו לב (=הנוצרים) אל תקופת חמה הנכונה, המאמתת, אשר היא בצנעה²⁸⁹, לא מפרסמת, ושלפי חשבונה לא יפל פסח בשום פנים אלא אם כבר הגיעה השמש לראש טלה (=תקופת ניסן) ואפלו יום אחד. וזה לא השתבש מזה אלפי שנים, והוא חשבון מתאים לצפית אלבתאני, והוא האמתי שבשעורים והנכון שבהם²⁹⁰.

הערות - ילמד ענוים דרכו

288 הבדלים נוספים בין המון העם לחכמים - עיין מאמר ג סעיף מא וסעיף סג.
289 אנו מוצאים שהרבה מהחכמות עברו בישראל רק אצל החכמים ולא אצל המון העם, ואפשר מפני שרצו שלא ילכו אחרים ויחשבו באופן אחר ויעברו בזמנים אחרים ותעשה התורה כמה תורות, כמו שקרה בין רבן גמליאל ורבי יהושע. וזה כעין דברי משפחות הכהונה, שלא לימדו כמה מסודות העבודה, ושאלום: "מה ראיתם שלא ללמד? אמרו להם: יודעין היו של בית אבא שבית זה עתיד ליחרב, שמא ילמוד אדם שאינו מהוגן וילך ויעבוד עבודה זרה בכך" (יומא לח,א). ונראה שמפני זה נקבע להלכה סנהדרין י,ב שרק מי שמוזמן לדיון מותר לו לבוא: "תנו רבנן: אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה. מעשה ברבן גמליאל שאמר: השכימו לי שבעה לעלייה, השכים ומצא שמונה. אמר: מי הוא שעלה שלא ברשות? ירד!..."

290 הסבר: בעירובין נו,ב מופיעה שיטת שמואל הסובר שאורך שנת חמה היא 365.25, והיא השיטה הידועה בפרהסיא שהכירו גם הנוצרים. לפיה, אם משתמשים בלוח העברי הבנוי על 7 שנות עיבור בכל י"ט שנים, חג הפסח נסוג לכיוון החורף בכל מחזור כשעה וחצי, כך שלאחר מאות שנים יוצר שפסח יחול ב"תקופת טבת", היינו בחורף (עיין רמב"ם הל' קידוש החודש ט,א). על כך יצאו הנוצרים נגד היהודים, וטענו שהשימוש שלהם בלוח המחזורי של י"ט שנים יגרום במהלך הזמן לטעות. לכן הנוצרים קיבלו לעצמם את הלוח היוליאני שבו כל 4 שנים מעברים את השנה. אולם הנוצרים לא ידעו שיש ליהודים חשבון אחר, מדויק יותר, "חשבון שבצנעה" (המופיע בגמרא הנ"ל בשיטת רב אדא) ששנת חמה המדויקת היא 365 יום, 5 שעות, 55 דקות ו-25 שניות. ולפיו המחזור של י"ט שנים מדויק וחג הפסח לא נע לכאן או לכאן. נרק במאה ה-16 גילו הנוצרים את הסטייה הגדולה שנוצרה להם (עשרה ימים) ועברו ללוח הגרגוריאני. לפי לוח זה כל ארבע שנים נוסף יום אחד לשנה ב-29.2, כאשר כל 100 שנה לא מוסיפים יום, וכל 400 שנה מוסיפים יום על אף שמדובר במאה עגולה. על פי לוח זה הסטייה המצטברת היא של כ-26 שניות לשנה. [החשבון של "אלבתאני" (אסטרונום מוסלמי שחי בסוף המאה התשיעית) הוא ששנת חמה היא 365 יום, 5 שעות, 47 דקות ו-24 שניות, שזה קרוב מאוד לשיטת רב אדא.

היום אנו יודעים ששנת חמה היא מעט פחות: 365.24219 כלומר שיש סטייה של כשש דקות וחצי כל שנה. מה שאומר שכל 216 שנים נוצר פער של יממה אחת, כך שמתחילת השימוש בלוח ועד ימינו יש פער של כשבעה. ההשלכה ההלכתית היא לעונה שבה חל חג הפסח, שהרי עונת האביב מתחילה ב-20.3, אולם היום פסח יכול לחול בין 26.3 לבין 25.4! ובעוד כ-1400 שנה יצטרב הפער לחצי חודש, כך שיהיו שנים שפסח לא יחול בחודש הראשון של האביב אלא יתקרב לכיוון תקופת תמוז - הקיץ.

מסלול 1: יום ב לפרשת בשלח

מסלול 2: יום ד לפרשת בא

וְהָאֵם (=וכיצידי) יִתְאַמְתּוּ תְּקוּפַת חֶמְדָּה וְתְּקוּפַת לְבָנָה בְּדִיּוּק אִם לֹא מִיִּדְעָתָּה חֶכְמַת הַתְּכוּנָה בְּתַכְלִית הַדְּקָדוּק?

וְמָה שֶׁהִקְדַּמְנוּ (לעיל ב,כ) מְסוּד: "נוֹלַד קוֹדֵם חֲצוֹת"²⁹¹ (רה"ש כ,ב) וְזוֹלַת זֶה (גם כן מוכח שחז"ל ידעו את חכמת התכונה בדקדוק).

וְכִבֵּר נִשְׁאָר מִן הַחֶכְמָה הַמִּיחָדָת לְזֶה סֵפֶר הַנִּקְרָא 'פְּרָקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר'²⁹². יֵשׁ בּוֹ מֵדַת הָאֶרֶץ וְכֹל אֶחָד מֵהַגְּלָגָלִים, וְטַבְעֵי הַכּוֹכָבִים וְהַמְזָלוֹת וְהַצּוּרוֹת (=מערכי הכוכבים) וּבְתִיבָתָם²⁹³, וּמְזָלֵיהֶם וְטוֹבוֹתֵיהֶם וְרַעוּתֵיהֶם, וְעֲלִיָּתָם וִירִדָתָם, וְרוממותם וְשִׁפְלוּתָם, וּמִשְׁכָּנֵי תְּנוּעוֹתֵיהֶם. וְהוּא מִחֶכְמֵי מְשֻׁנָּה הַמְּפָרְסָמִים. וְשִׁמוּאֵל מִחֶכְמֵי תְּלִמּוּד, הָאוֹמֵר:²⁹⁴ "נִהְיָרָא לִי שְׁבִילֵי רְקִיעָא כְּשִׁבְלֵי דְנִהְרֵדְעָא". וְלֹא עָסְקוּ בָּהּ אֶלָּא לְעִנְיַן הַתּוֹרָה²⁹⁵, כִּי לֹא יִשְׁלַם אֲמוֹת מִהֶלֶךְ הַיָּרֵחַ וְחִלּוּפֵי מַהֲלָכוֹ, כְּדִי לְאֲמַת עֵת הַתְּקַבְּצוֹ עִם

הערות - ילמוד ענויים דרכו

אך ריה"ל לא חש לזה, והסיבה פשוטה: עיקר החובה על פי התורה היא שחודש ניסן יצא בתקופת ניסן ולא בתקופת טבת, אך אין חובה שחג הפסח יהיה דווקא בחודש הראשון של תקופת ניסן (כמו שמדייק ריה"ל בלשונו כאן). לכן לפי הלוח הקיים, רק בעוד 10,000 שנים תיווצר בעיה הלכתית! ויש להוסיף לכך, שחכמת העיבור שעברה בנבואה אינה על קביעת לוח כלשהו, אלא על עצם ידיעת החישובים. שהרי חכמי ישראל לפני הגלות לא קבעו לוח, אלא דנו בכל שנה וקבעו את הלוח לאותה שנה על ידי עיבור השנה ועיבור החודשים, תוך הכרה של חכמת העיבור והתאמת הלוח של אותה שנה למטרות השונות הנצרכות להלכה. ריה"ל לא בא "לקדש" כאן את הלוח העברי שהוא פרי של גלות, הנלקח מהיוונים, אלא לשבח את חכמת העיבור המדויקת שהיתה בישראל, שכיוונה את הלל השני (כשהבין שיש צורך לקראת הגלות לבחור בלוח קבוע למשך מאות השנים הבאות) לבחור מתוך הלוחות השונים הקיימים בין העמים, בלוח שתהיה בו הסטייה הקטנה ביותר ושתואם ביותר את חכמת העיבור בישראל, הבאה מנבואה (לעומת הלוח היוליאני שהיתה בו סטייה גדולה יותר, ושהנוצרים שלא היתה להם מסורת מדויקת - סמכו ידיהם עליו...!), אם כי אין הוא מדויק לחלוטין. ומסתבר שהלל לא שיער שהלוח שהוא מתקן לימי הגלות יהיה בשימוש שנים רבות כל כך, וציפה לשיבת ציון והקמת הסנהדרין, אשר תשוב ותקבע ותעצב מחדש את השנה, בכל שנה מחדש, באופן מדויק יותר, על פי הידיעות המדויקות שידעו ישראל בסיוע הנבואה. וכן כתב רבי עובדיה דוד על הרמב"ם (הל' קידוש החודש ט,ג) "ואם תאמר: יתחייב שתהיה התקופה אחר שנים רבות אייר... נאמר: וכן הדין! אבל עד בוא מורה צדק ויודיענו מה יהא הדין בעת במאוחר". וכעין זה כתב החפץ חיים, ביאור הלכה תכז,א בעניין אחר.

291 אמרו חז"ל: "נוֹלַד קוֹדֵם חֲצוֹת - בִּידוּע שֶׁנִּרְאָה סִמּוֹן לְשִׁקִּיעַת הַחֶמְדָּה". והסביר ריה"ל: נולד מולד הירח על פי החישוב קודם חצות יום שבת בירושלים - בידוע שנראה ביום שבת סמוך לשקיעת החמה בסין (מזרחית לקו התאריך, בעוד י"ח שעות, ששם עדיין יהיה יום שבת).

292 שם בפרק ה' חישוב התקופות ובפרק ו' חישוב מולד הלבנה.

293 אם מציבים את כדור הארץ במרכז, יש לכל אחד מי"ב המזלות "בית" של שלושים מעלות, וכאשר כוכב מסוים, כגון צדק, נמצא בגזרת בית של מזל אחר, כגון מזל מאזנים, יאמר "צדק בבית מאזנים" (הערת פרופ' שורץ).

294 ברכות נח,ב: "ואמר שמואל: נהירין לי שבילי דשמיא כשבילי דנהרדעא, לבר מכוכבא דשביט דלא ידענא מאי ניהו".

295 כן כתב גם במאמר ב,סד שחכמות אלו היו מצויות לנו רק מפני שאת המצוות עצמן ניתן לקיים רק בידיעתן. כי אין לנו עניין בעצם ידיעת החכמות אלא רק בקיום רצון ה'.

מסלול 1: יום ב לפרשת בשלח
מסלול 2: יום ד לפרשת בא

הַשְּׁמֵשׁ - והוא המולד, ומשך הסתרו קדם המולד ואחריו - אלא ברב חכמת התכונה.
 וכן ידיעת התקופות הארבע - על אמתתן, לא תשלם אלא בידיעת השפל והגבה (של
 השמש) ומקומות הזריחה לחלופיהם (=לפי השתנותם במהלך השנה). ומי שהשתדל בזה,
 אי אפשר שלא יגרו לו עם זה (כדרך אגב) גם שאר חכמת התכונה.

אבל מה שנמצא להם מן החכמה הטבעית (=פיסיקה), ממה שנגרר בין קפלי דבריהם
 (בתלמוד) בדרך הזדמן (=באקראי), לא בכונה ללמד זאת החכמה - (הוא) פליאות
 ונפלאות! ומה תחשב בספרים (=ומה דעתך על הספרים) אשר היו לחכמיהם שתברו
 בעצם (אותה) החכמה?

ל

אמר הכוזרי: מה גרם לאבדן (הספרים) ההם המכונים (לשם חכמות אלו) ולהשארות אלה
 (המאמרים) המזדמנים (בתלמוד)?

לא

אמר החבר: מפני שההם (=הספרים ההם) היו נושאים בני אדם מיחדים, נקרא זה תוכן
 (=אסטרונום) וזה רופא וזה מנתח, דרך משל²⁹⁶, ותחלת מי שיאבד מן האמה הדווייה
 (=המתייסרת בגלות, אלו האנשים) המיחדים שבהם, ואחר כן היותר המוניים, ואבדו
 המיחדים ואבדו חכמותיהם, ולא נשארו אלא הספרים התוריים, אשר כלל הצבור
 צריך להם, ורבים נושאים (=יודעים) אותם, ורבה העתקתם וההתעסקות בהם. ולפיכך
 מה שנקלל בספרי ההלכה מאותן החכמות נשמר ונשא, בגלל רב נושאיהם והתעסקם
 בהם²⁹⁷.

²⁹⁸ מזה, כל מה שזכר בהלכות שחיטה והלכות טרפה (מובא ג"כ לעיל ב,סד), ויש בהם

הערות - ילמד עניים דרכו

296 יומא לח,א: "ואלו לגנאי: של בית גרמו לא רצו ללמד על מעשה לחם הפנים. של בית אבטינס
 לא רצו ללמד על מעשה הקטורת. הוגרס בן לוי היה יודע פרק בשיר ולא רצה ללמד. בן קמצר לא
 רצה ללמד על מעשה הכתב. על... אלו נאמר ושם רשעים ירקב... כפלו להם שכון ובאו. בכל יום
 היו נוטלין שנים עשר מנה, והיום עשרים וארבעה... תניא, אמר רבי ישמעאל: פעם אחת הייתי
 מהלך בדרך, ומצאתי אחד מבני בניהם, אמרתי לו: אבותיך בקשו להרבות כבודך, ורצו למעט כבוד
 המקום - עכשיו כבוד מקום במקומו (שמלא כל הארץ כבודו), ומיעט כבודם..." שהרי נחרב המקדש
 וגלו ישראל והתבטלה חכמתם. וע"ש במאירי. ועיין יומא פד,א שרבי יוחנן פרסם את סוד רפואת
 הצפינדא לתועלת הציבור על חשבון המטרוניתא ששמרה אותו לעצמה. ועיין שו"ת יגל יעקב י"ד
 סימן א.

297 כלומר בניגוד לחכמות עצמן שאבדו, כל מה שקשור לענייני ההלכה לא אבד. כלומר יש השגחה
 מיוחדת על המסורת ההלכתית, כי היא צורכי הציבור (דברים שנצרכים לרבים ויש יותר לומדים
 ויודעים).

298 ריה"ל מביא כאן כמה דוגמאות בענייני טרפות ועוד. כיוון שהדברים כאן הם ענייני הלכה ואינם
 תואמים את מטרות לימודנו זה, ניתן לדלג לדף הבא.

מן החכמות מה שנעלם רבו מגלינוס²⁹⁹. ואם לא כן, למה לא הזכיר בחללים מה שאנו רואים בעינינו ממה שהזהירה התורה עליו מחללי הראה והלב, כגון (חולין מה,ב; שם מח,א): "סמוך ללב" ו"סמוך לדפן" (=נקב בריאה שסמוך לדופן או נקב שבלב), ו"הדבקות האונות" (=הנקב במקום חיתוך האונות), וחסר ויתר בהן, ויבש הראה והתמוססותה.

ומדיעתם בהתאמת האיברים הנפשיים עם הטבעיים, אמרם (חולין מה,ב): "שני קרומים יש למח וכנגדם בביצים", ואמרם (שם): "כמין שני פולים יש, מנחין על פי הקדרה, מן הפולים ולפנים - מח, מן הפולים ולחוץ - חוט השדרה", ואמרם (שם): "תלתא קני הוו, חד פאריש ללבא וחד פאריש (=פריש) לראה וחד פאריש לכבדא".

ומדיעתם בחללים הממיתים ובחללים שאינם ממיתים, אמרם (שם): "חוט השדרה, אם עורו קים - מחו לא מעלה ולא מוריד", ו"מי שנתמזמז מחו - אינו מוליד", ואמרם (שם מז,ב): "קרומ שיעלה מחמת מכה בראה - אינו קרום", ואמרם (שם פט,ב): "גיד הנשה אינו נוהג בעוף מפני שאין לו כף".

ומפלאי דיניהם (שם קט,ב): "כשרה שינקה מן הטרפה - קבתה אסורה, טרפה שינקה מן הכשרה - קבתה מתרת, מפני שהוא כנוס במעיה".

וממה שאסרו, מחכמה אמתית, והקשנו היה מחטיא אותו (עין שם צג,א): "חמשה קרומים אסורים, קרום של מח, קרום שעל הביצים, קרום שעל הטחול, קרום שעל הכליות, קרום שעל העקץ - כלם אסורים באכילה".

ומדיניהם המפלאים בטרפות, שהם הגבילו (=שיערו) הגבה אשר אם נדחתה (=הופלה) הבהמה ממנו אל הקרקע - נאסרה, משום רסוק איברים, כלומר קריעת האיברים באפן המביא אל המות. עוד אמרו (שם נא,א): "הניח בהמה למעלה ובא ומצאה למטה אין חוששין משום רסוק איברים, משום דאמדה אנפשה", כלומר שהבהמה משערת לעצמה ומזדמנת לקפיצה, ולפיכך לא יזיק לה כמו שיזיק אם דוחין אותה, כי הטבע (של הבהמה להתכונן) מצוי בקפיצה, ובורח ומסתלק (=אינו קיים) בנפילה.

ועוד מפלאי מאמריהם ונסיונם (שם נה,ב): "חרותה בידי שמים (=צמקה הריאה מפחד קול רעם וכיו"ב) - כשרה, בידי אדם (כגון ששחטו בהמה לפנייה) - טרפה, משום צמוק ראה. ובדיקותה במים פושרים מעת לעת, אי הדרא ובריא - כשרה, ואם לאו - טרפה". ואמרם (שם מז,ב): "ראה ככחל (=צבע כחול) - כשרה, כדיותא (=כדיו שחור) - טרפה. מאי טעמא, שחור - אדם הוא אלא שלקה (=דם שהתחמצן והשחיר), ירקה (=צהובה) - כשרה". ואמרם (שם מו,ב): "ראה שהאדימה מקצתה - כשרה, האדימה כלה - טרפה". ורבי נתן הבבלי שהביאו לפניו ילוד שהוא ירק, אמר להם (שם מז,ב): "המתינו לו עד שיפל דמו בו", רצונו לומר: שלא ימול עד שיתפשט דמו בכשרו, ועשו כן, וחתה

הערות - ילמוד ענוים דרכו

299 גדול הרופאים אחרי היפוקרטס, שחי ברומא במאה השנייה למנינים.

מסלול 1: יום ב לפרשת בשלח
מסלול 2: יום ד לפרשת בא

הילד, אחרי ילדים רבים שהיו מתים לאותה האשה בעקבות המילה. והביאו לפניו ללוד שהוא אדם, ואמר: המתינו לו עד שיבלע דמו בו, ועשו כן וחייה, ונקרא (הילד, על ידי הוריו) "נתן הבבלי" על שמו.

ואמרם (שם מט, ב): "חלב טהור סותם (קיבה שיש בה נקב), טמא – אינו סותם".

ומדקות פסקם (עיין שם נב, נא, א): "מחט שנמצא בעבי בית הכוסות³⁰⁰, נמצא עליה קרט דם – בידוע שהיא קדם שחיטה, לא נמצא עליה קרט דם – בידוע שהיא לאחר שחיטה. למאי נפקא מנה? למקח וממכר"³⁰¹, מפני שלא יתכן שיהיה על המחט קרט דם לאחר שחיטה, כי אין הדם זורם במת, ולפיכך אין לו לחזור על זה שקנה ממנו הבהמה (אם לא נמצא עליה קורט דם), ואם נמצא קרט דם יש לו לחזור עליו ולומר: אתה מכרת לי מתה! וכעין זה (שם נא, א): "הגלד פי המכה – בידוע ששלשה ימים קדם שחיטה, לא הגלד – המוציא מחברו עליו הראיה".

ומן הסמנים בעוף טהור (שם סה, א): "מותחין לעוף חוט של משיחה, אם חולק (אצבעותיה) שתים לכאן ושתיים לכאן – בידוע שהוא עוף טמא, שלש לכאן ואחת לכאן – בידוע שהוא עוף טהור". ואמרם: "כל עוף הקולט מן האויר ואוכל – טמא", "השוכן עם הטמאים ונדמה להם – טמא, כזרזיר אצל העורב".

ואמרם (בכורות ג, א): "סימן הולד בבהמה דקה (שהפילה עובר, לענין פטור בכורות) – טנוף, ובגסה – שלייה, ובאשה – שפיר ושלייה".

ומפלא מאמרם ודקותו בארסי קצת בעלי הצפרניים הדורסות, אמרם (על פי חולין נב, ב-נג, א): "דרוסת חתול ונגז ונמיה – בגדיים וטלאים, ודרוסת חלדה – בעוף", ואמרם: "אין דריסה לשועל, ואין דריסה לכלב; אין דריסה אלא בצפרן, לא בשן; אין דריסה אלא ביד, לא ברגל; אין דריסה אלא מדעת; אין דריסה אלא מחיים" – רוצה לומר, שאין הדורס מטיל ארס בבעל חיים אלא בצפרני הידים, ובכונה מן הדורס, לא במקרה שנתקעו צפרניו בבשר הבהמה בלי כוננת דריסה. ויותר מפלא מזה אמרם "מחיים", כלומר שאלו קרה שנתתקה יד הדורס וצפרניו נעוצות בבשר הבהמה – לא היתה ממנו דריסה, וזה לפי שהוא אינו מטיל ארסו אלא בעת הפרישה ממנה והוצאת צפרניו מבשר הבהמה, ועל כן אמר "מחיים" אחר אמרו "מדעת".

ואמרם (שם מו, א): "נטלה הפכד ונשתיר בה כזית במקום מרה ובמקום שהיא חיה – כשרה". ואמרם (שם נה, ב): "מגלא – כשר בראה, פסול בכליא; מים זכים ונקב – כשר

הערות – ילמד ענוים דרכו

300 סוף כרס הבהמה העשוי כעין כובע, ועשוי בפנים בתים בתים כעין כוסות. הדופן שלו כפולה והכפלים דבוקים זה בזה בשומן (רש"י).

301 עיין רש"י שמחק גרסה זו. אבל בה"ג וברי"ף זו הגרסה, וביאר אותה ריה"ל כאן. ואפשר שהרחיב בזה מפני שראה דיון בעניין זה.

302 כן הוא לישנא קמא בגמרא אבל רוב הפוסקים פסקו כלישנא בתרא שיש דריסה לשועל.

בכליא, פסול בראה". ואמרם: "הגלודה שנשתיר בה כסלע על פני כל השדרה - כשרה". ובמשנה כתוב מהלכות טרפות (במסכת חולין) וממומי הבכורות (במסכת בכורות פרק ו) וממומי הפהנים (שם פרק ז) - מה שיאריך זכרו, כל שכן פרושו. ונזכר נתוח העצמות (מובא במשנה) בקצור דברים ובבאור לשון וענין.

ומיפי אמרוטיהם, אמרו (חולין נו, ב): "יצאו בני מעיה ולא נקבו - כשרה", ואחר כן אמר: "לא שנו אלא שלא הפך בהם (=שלא חזר והכניסם), אבל הפך בהם - טרפה, שנאמר: "הוא עשף ויכנגד" - מלמד שברא הקדוש ברוך הוא כונניות באדם, כיון שנהפך אחת מהם - אינם יכולין לחיות".

ומה שיש להם מההבדל בין דם נדה, (ודם טהרה, וזבה, ובתולין, והדם ההונה מפצעים וטחורים וזולת זה)³⁰³. וכמיות מחזורי הנדות, וכן זיבות הזכרים³⁰⁴. והפלאים שיש להם בצרעת - ממה שהוא עמק משכלינו.

שאלות מנחות:

- ✦ מדוע החישוב המדויק של שנת החמה עבר בסתר ואילו בהמון פורסם חישוב שאינו מדויק, הרי כתוב: "רק עם חכם ונבון" ולא יחידים?³⁰⁵
- ✦ האם ראוי שהחכמות המצויות בישראל יתפרסמו גם אצל אומות העולם? מדוע לא העמידו החכמים את הנוצרים על טעותם, והרי נאמר: "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים"?
- ✦ האם לפי ריה"ל יש מקום לעיסוק בחכמות הטבע לשם עצמן או רק לשם קיום המצוות?
- ✦ מדוע רק יחידים באומה היו בקיאים בחכמות, אף שהשפעות של חכמות אלו היו על כל ישראל בקיום המצוות?

תם לימוד מאמר הרביעי

הערות - ילמד ענוים דרכו

303 נדה כ, ב: "ואמאי קרו ליה מרא דארעא דישראל? דההיא אתתא דאיתתא דמא לקמיה דרבי אלעזר, הוה יתיב רבי אמי קמיה, ארחיה (=הריח את הדם), אמר לה: האי דם חימוד הוא. בתר דנפקה אטפל לה רבי אמי. א"ל: בעלי היה בדרך וחמדתי, קרי עליה: 'סוד ה' ליראיו'. אפרא הורמיז אמיה דשבור מלכא שדרה דמא לקמיה דרבא, הוה יתיב רב עובדיה קמיה, ארחיה, אמר לה: האי דם חימוד הוא. אמרה ליה לבריה: תא חזי כמה חכימי יהודאי! א"ל: דלמא כסומא בארובה? הדר שדרה ליה שתין מיני דמא, וכולהו אמרינהו. ההוא בתרא - דם כינים הוה, ולא ידע, אסתייע מילתא ושדר לה סריקווא דמקטלא כלמי; אמרה: יהודאי, בתווי דלכא יתביתו!" ועיין סנהדרין פז, א ונדה סה, ב.

304 עיין לעיל מאמר ב, סד.

305 עיין במחלוקת רבי ורבי חייא במו"ק טז, ב.

מסלול 1: יום ב לפרשת בשלה

מסלול 2: יום ד לפרשת בא